

ИНСТИТУТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

„КРСТЕ МИСИРКОВ“ – СКОПЈЕ

ISSN 0025-1089

МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

ГОДИНА LXX

2019

СКОПЈЕ
2019

Македонски јазик	ГОДИНА LXX	стр. 1- 207	Скопје 2019
------------------	------------	-------------	-------------

МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

излегува еднаш годишно

Редакција:

Снежана Велковска (одговорен уредник)
Гоце Цветановски (заменик одговорен уредник)
Катица Топлиска-Евроска (секретар)
Елена Јованова-Грујовска
Еленка Стоевска-Денчова
Весна Миовска
Наталија Андријевска
Елена Верижникова (Русија)
Милан Михаљевиќ (Хрватска)
Вера Смоле (Словенија)
Ана Цихнерска (Полска)
Станислав Станковиќ (Србија)

Уредувачки одбор:

Кирил Конески
Коста Пеев
Трајко Стаматоски
Влоѓимјеж Пјанка (Полска)
Рина Усикова (Русија)
Виктор Фридман (САД)

Адреса:

Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ – Скопје, п. фах 434

www.imj.ukim.edu.mk

број на жиро-сметка

40100-788-1242

Република Северна Македонија

Министерство за култура

Финансирано од Министерството за култура на Република Македонија

СОДРЖИНА

ПОВОДИ

Лилјана Макаријоска

Кон седумдесетгодишнината на списанието

„Македонски јазик“7

Снежана Велковска

90 години од раѓањето на проф. д-р Кирил Конески13

Лилјана Макаријоска

По повод 85-годишнината од раѓањето на

д-р Георги Георгиевски.....21

Весна Костовска

Нашите професори и колеги македонисти

д-р Мито Аргировски25

Марија Коробар-Белчева

80 години од раѓањето на д-р Олга Иванова (1939 – 2016)29

Лидија Тантуровска

Лилјана Минова-Ѓуркова (1939 – 2008)33

Снежана Велковска

Плодна лингвистичка дејност – Снежана Веновска-Антевска

на 60 години.....37

Секавање за проф. д-р Убавка Гајдова (19.7.1965–6.12.2014)45

Елена Јованова-Грујовска

Људмил Спасов – 45 години лингвистичка дејност.....49

СТАТИИ

Елизабета Бандиловска

Повеќејазичноста и јазичната номинација во системот

на боите 53

Давор Јанкулоски

Називите за ‘честак’ и ‘грмушка’ во македонските дијалекти

(според материјалите на ОЛА)61

Елена Јованова-Грујовска

За деминутивите и хипокористиците во расказите

на А. П. Чехов..... 71

Виолета Николовска

Функционалните особености на лексемата камо.....77

Искра Пановска-Димкова

Временските зависнослужени реченици како структура

за изразување вообичаено повторување на дејството91

Зоран Спасовски	
Јазичните карактеристики на македонските топоними од Радовишкиот регион.....	103
Марија Стевковска	
Референцијална и симболичка употреба на показните заменки во македонскиот и англискиот јазик	117
Катица Топлиска-Евроска	
Лексиката од тематското подрачје 'подготвување храна' во македонскиот јазик (семантички аспект)	131

ПРИКАЗИ

Снежана Веновска-Антевска	
Преку изворите земски до окружието, до Блаже Конески и понатаму... (проф. д-р Димитар Пандев, „Окружието на Конески“, Македонски збор, книга петта, Скопје 2019)	139
Симона Груевска-Маџоска	
Прилози за македонството (проф. д-р Васил Дрвошанов: Автори и дела VI, Бата прес, Скопје, 2019)	147
Димитар Пандев	
Слово за сложенките (Весна Костовска, „Сложенките во македонските црковнословенски текстови“, Скопје 2018)	151
Искра Пановска-Димкова	
Зборник на трудови од меѓународната научна конференција „Јазикот и културата – состојби и предизвици“...	155
Људмил Спасов	
Јазикот на првите преводи на Новиот Завет на современ македонски јазик напишани со грчко писмо (Борче Арсов, Пагома прес и Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје 2019)	161
Катица Топлиска-Евроска	
На почетокот беше збор ... Зборник на трудови од Научниот собир во рамките на манифестацијата Денови на Благоја Корубин (одржан на 9 – 10 мај 2017)	165
Катица Трајкова	
Језик као запис културе у етнолошкој и лингвистичкој анализи на релацији Србија – Македонија/јазикот како запис на културата во етнолошката и лингвистичка анализа на релација Србија – Македонија, Зборник на трудови.....	171

ХРОНИКИ

Снежана Петрова-Џамбазова

Меѓународен научен собир „Опсцена и друга колоквијална
лексика у српском и македонском језику“ (Ниш, 19 април)175

Катица Топлиска-Евроска

Дваесет и трети „Денови на Благоја Корубин“179

Борче Арсов

LI летна школа (Охрид, 4 – 23 август 2019 г.) и XLVI

Меѓународна научна конференција – лингвистика

(Охрид, 23 и 24 август 2019 г.) на Меѓународниот

семинар за македонски јазик, литература и култура.....184

Весна Костовска

Семинар за македонски јазик во организација на Амбасадата

на Република Северна Македонија во Република Албанија187

Борче Арсов

Отворени денови на Институтот за македонски јазик

„Крсте Мисирков“ – Скопје (11 – 15 ноември 2019 г.)189

IN MEMORIAM

Лилјана Макаријоска

Тажно сеќавање Зденка Рибарова

(13 јуни 1945 – 13 март 2019)193

Снежана Веновска-Антевска

Драги Стефанија (Охрид, 10 ноември 1933 – Охрид, 17 јуни 2019)

Еден живот, една приказна.....201

811.163.3'37

Изворен научен труд

Виолета Николовска¹**ФУНКЦИОНАЛНИТЕ ОСОБЕНОСТИ НА ЛЕКСЕМАТА КАМО**

Апстракт: Предмет на интерес на овој труд ќе биде лексемата *камо*. Лексемата *камо* некаде е дефинирана како прилог, некаде како партикула, има заменско потекло. Во трудот ќе се обидеме да дадеме нејзина морфолошка определба, да се осврнеме на нејзината етимологија и на нејзината функција во исказот. Лексемата *камо* ја разгледуваме од два аспекти: комуникативен (прагматички) и семантички. Од комуникативен аспект, ја определуваме како прагматички маркер, врз кого лежи комуникативниот фокус на соопштението, а од семантички аспект ги разгледуваме синтаксичките конструкции во кои се јавува и значењата кои во тие конструкции ги изразува. Лексемата *камо* е полифункционална (како што се повеќето прагматички маркери) и се употребува со различни степени на семантичка сложеност. Во трудот ќе се осврнеме и на употребата на турцизмот *кешки*, со оглед на тоа што овие две лексеми се употребуваат во блиски позиции.

Клучни зборови: семантика, прагматика, комуникативна хиерархија, прагматички маркер, партикула

Abstract: The paper provides a comprehensive lexical analysis of *kamo* in Macedonian language, a lexeme with pronominal origin but defined as an adverbial or a particle in dictionaries. The author discusses its etymology, morphology and functional properties. The analysis focuses on the pragmatic and semantic properties of *kamo*. In terms of its discourse function, *kamo* is classified as a pragmatic marker that carries the communicative goal of the utterance. It is used in a number of syntactic constructions where it adopts different meanings. The semantic complexity of *kamo* correlates with its multifunctionality. The author also looks at the Turkish loan *keski* which can replace *kamo* in certain contexts.

Key words: semantics, pragmatics, communicative goal, pragmatic marker, particle

1. Вовед

Предмет на нашето истражување е лексемата *камо*. Конески во својата „Граматика на македонскиот литературен јазик“ (Конески 1984) им посветува внимание на партикулите како зборовна група, при што го определува и нивното значење во исказот, но посебно не ја споменува лексемата *камо*. Во оваа Граматика, ниту во групата на прилози, поточно прилози со заменско потекло, не беше наведена лексемата *камо*. Ист е случајот и во „Општата граматика на македонскиот јазик“ (Бојковска и др. 2008). Л. Минова-Ѓуркова (Минова-Ѓуркова 1994), иако зборува за морфосинтакса на одделни зборовни групи, лексемата *камо* не ја споменува; не ја споменува ниту како составен елемент на сложениот сврзнички состав *а камоли...* Единствено ја одбележуваат толковните речници што ги консултираваме, обидувајќи се да ѝ дадат морфолошка определба. Токму затоа, целта на нашето истражување има

¹ Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип violeta.nikolovska@ugd.edu.mk

пошироки рамки. Ќе се обидеме да проговориме за функцијата на лексемата *камо* во изказот, за семантиката што ја донесува во него, но ќе се обидеме да дадеме и морфолошка определба на оваа лексема и да ја проследиме нејзината етимологија. Нашата анализа, значи ќе ја опфати функционалноста на лексемата *камо* во јазикот: од прагматички, семантички и секако формален аспект. Нашата појдовна хипотеза е дека се работи за партикула, која во јазичниот текст функционира како прагматички маркер и која, во зависност од контекстот, изразува различни семантички содржини (содржини со различен степен на семантичка сложеност). Основната семантичка содржина што ја изразува оваа партикула (која потоа може да биде надградена), според наше мислење е 'посакувам'. Токму овој факт оди во прилог на теоријата на полската семантичка синтакса (во анализа на македонскиот јазик претставена во: Тополињска 1995 и Тополињска 1997), според која партикулите се сметаат за предикати (предикати кои како свои аргументи бараат цели реченици, предикатско-аргументски структури). Во таа смисла, анализата ќе ја вршиме во согласност со современите истражувања во прагматиката (кои се однесуваат на функциите на прагматичките маркери) и полската теорија на семантичка синтакса. Структурата на нашето излагање ја сочинуваат: морфолошка определба на лексемата *камо*, нејзини етимолошки карактеристики, определба на *камо* како прагматички маркер, семантичка анализа. Во текот на истражувањето, забележавме дека во слични контексти како *камо*, се користи и турцизмот *ќешки*. Поради тоа, извршивме и споредбено истражување на значењата што ги донесуваат овие две лексеми во соодветните јазични контексти.

2. Морфолошка определба

Според *Толковниот речник на македонскиот јазик* (ТРМЈ II, 2005: 463) лексемата *камо* е прилог. Се употребува во две значења: 1. Со прашално значење на *каде*: *Камо го? Камо ти го клучој?*; 2. За изразување жалење, незадоволство за нешто што го нема: *Камо тијој Господ сијне да живееме како љубрајими. Камо да ја имам твојата младоси. Камо среќа*. Истата квалификација ја среќаваме и во *Дигиталниот речник на македонскиот јазик*.² Дефиницијата на прилозите, според *Општиот грамаѓика на македонскиот јазик* (Бојковска и др. 2008: 212) е „полнозначни зборови кои најчесто одат со глаголите и го определуваат дејството според некој признак“. Според значењето, можат да бидат: прилози за време, за место, за начин, за количество и степен. Според оваа дефиниција, лексемата *камо*, во второто значење, не може да биде прилог.³ Предмет на наша анализа ќе биде лексемата *камо* само во второто значење. За употребата на *камо* во првото значење, и за нејзината определба како прагматички маркер, в. Sévigny 2010: 45–65. Секако, ова не

² <http://www.makedonski.info/search/%D0%BA%D0%B0%D0%BC%D0%BE> (преземено на 03. 04. 2019).

³ За употребата на *камо* во првото значење, и за нејзината определба како прагматички маркер, в. Sévigny 2010: 45-65.

значи дека употребата на *камо* во првото значење не може да се анализира во рамките на други теории, како на пр. во рамките на теоријата на полската семантичка синтакса (Grochowski i dr. 1984; Тополињска 1995; Николовска 2011: 235–255), особено поради сложената семантичка структура на *камо* во овие конструкции (и соодветно на тоа специфичноста на синтаксичките конструкции кои ги гради овој предикат, согласно со теоријата на полската семантичка синтакса).

Партикулите, според *Општа граматика на македонскиот јазик* (Бојковска и др. 2008: 218) се дефинираат како „неменливи зборови што служат за истакнување или за определување други зборови, како и за образувње на некои граматички форми“. Единствена определба за оваа зборовна група, што има инклузивна карактеристика е дека тоа е хетерогена група зборови. Конески (1982: 541) дава поширока определба на партикулите: „Частичите или партикулите служат за истакнување на други зборови или на значењето на цела реченица, како и за определувања од различен вид: посочување, негирање, прашање итн. Во поголемиот дел тоа се зборови што се јавуваат и како прилози и сврзници, но нивната функција е, кога идат како партикули, подруга“. Тоа значи дека партикулите како зборовна група се определуваат според нивната функција. Колебањето во категоризацијата на зборови од овој тип не е само во македонската лингвистика. Аризанковска (2007: 12), цитирајќи ја Смолеј (Smolej 2001: 1) одбележува дека во граматиките на словенечкиот стандарден јазик, до 1974, честичките не претставуваат посебна зборовна група, туку се сметаат за прилози од два различни типа: „Pred tem so bili (npr. v Slovenski slovnici 1956, 1964) obravnavani večinoma kot predstavniki dveh podskupin prislovov, kot podskupine poudarnih prislovov in podskupine miselnih prislovov;“...„členki se dele v členke (v ožjem pomenu beside), v prislove, predloge in veznike (Breznik 1934: 68, ibid, 12) [Пред тоа, тие биле третираны (на пр. во Словенечката граматика 1956, 1964) воглавно како претставници на две подгрупи прилози, како подгрупа на нагласени прилози и подгрупа на мислени прилози“...; партикулите се делат на партикули (во потесна смисла на зборот) и прилози, предлози и сврзници.]. Со оглед на тоа што во групата на партикули можат да влезат и зборови кои по потекло се прилози, нашето мислење е дека од морфолошки аспект, лексемата *камо* можеме да ја сметаме за партикула.

3. Етимологија

Речникот на П. Скок (Skok 1972) не го одбележува *камо* како посебна единица. Го сретнавме во „Български етимологичен речник“ (Георгиев В. И. и др. том II, 1979: 182), со ознака дијалектно. Како негово значење се наведува ‘каде’ и ‘се надевам’.⁴ Се одбележува неговата употреба како прагматички маркер во двата типа конструкции: *камо го*, *камо ја* (со кратките заменски форми во безглаголски изрази) и во конструкциите што се предмет на наш интерес: *камо да* (значењето што е приведено е ‘само да’, ‘зошто(ли) не’. Примарното значење (означено со старобугарски) е ‘накаде, во каква насока’.

⁴ Буг. дано.

Интересно би било да се истражи патот по кој се добило неговото метафорично значење во споменативе конструкции во функција на прагматички маркер. Дали можеби е под влијание на турцизмот *кешки*, на кој ќе се осврнеме подолу во текстот. Една компаративна студија за употребата на *камо* во словенските јазици секако би дала одговори во врска со ова прашање. На ова место само ќе одбележиме дека според *Български етимологичен речник*, формата *камо* се среќава во сите словенски јазици (или во нивни дијалекти). Главно означува прашање за правец. Потеклото, иако никаде во *Речникот* не е нагласено, ѝ е заменско. Заменката ја има, во соодветен гласовен облик во прасловенски **kāta* и индоевропски **k^wāto*.

4. Прагматички маркер

Пред да го дефинираме *камо* како прагматички маркер, да се обидеме да кажеме нешто за полето на интерес на прагматиката како научна дисциплина и во нејзини рамки, да приложиме некои од дефинициите за прагматичките маркери.

*Pragmatics outlines the study of meaning in the interactional context. It looks beyond the literal meaning of an utterance and considers how meaning is constructed as well as focusing on implied meanings. It considers language as an instrument of interaction, what people mean when they use language and how we communicate and understand each other...*⁵.

[Прагматиката го нагласува проучувањето на значењето во интеракциски контекст. Таа излегува надвор од буквалното значење на исказот, обмислува како се гради значењето и се фокусира на имплицитните значења. Таа го разгледува јазикот како инструмент на интеракција, разгледува што мислат луѓето кога го користат јазикот и како комуницираме и се разбираме едни со други...]

*Pragmatics, in linguistics and philosophy, the study of the use of natural language in communication; more generally, the study of the relations between languages and their users. It is sometimes defined in contrast with linguistic semantics, which can be described as the study of the rule systems that determine the literal meanings of linguistic expressions. Pragmatics is then the study of how both literal and nonliteral aspects of communicated linguistic meaning are determined by principles that refer to the physical or social context (broadly construed) in which language is used. Among these aspects are conversational and conventional "implicatures" (e.g., "John has three sons" conversationally implicates that John has no more than three sons; "He was poor but honest" conventionally implicates an unspecified contrast between poverty and honesty). Other aspects include metaphor and other tropes and speech acts*⁶.

[Прагматиката, во лингвистиката и философијата, е учење за употребата на природниот јазик во комуникацијата; поопшто кажано, учење за релациите

⁵<http://all-about-linguistics.group.shef.ac.uk/branches-of-linguistics/pragmatics/what-is-pragmatics/> (преземено на 12. 04. 2019).

⁶<https://www.britannica.com/science/pragmatics> (преземено на 12. 04. 2019).

меѓу јазиците и нивните корисници. Понекогаш се дефинира во контраст со лингвистичката семантика, која може да се опише како учење за правилата во системот кои го определуваат буквалното значење на јазичните изрази. Прагматиката, според тоа е учење за тоа како буквалните и имплицитните аспекти на комуницираните значења во јазикот се определуваат од принципи кои се во врска со физичкиот или социјалниот контекст (пошироко разбран) во кој се користи јазикот. Во рамките на овие аспекти влегуваат конверзациските и конвенционални „имплицатури“ (пр. *Џон има тѝри сина*, конверзациски импликува дека Џон нема повеќе од три сина; *Тој беше сиромашен, но чесен*, конвенционално импликува еден недефиниран контраст помеѓу сиромаштвото и чесноста). Другите аспекти на прагматиката ја вклучуваат метафората, други тропи и говорните чинови.]

Прагматичките маркери се дефинираат според нивната функција во контекстот. Од различните дефиниции, ќе ги изделиме оние елементи кои сметаме дека ќе бидат релевантни во определбата на *камо* како прагматички маркер.

Pragmatic markers as we see them are not only associated with discourse and textual functions but are also signals in the communication situation guiding the addressee's interpretation. The term as we are using it can also be defined negatively: if a word or a construction in an utterance does not contribute to the propositional, truth-functional content, then we consider it a pragmatic marker. (Aijmer and Simon-Vandenberghe 2006: 5)

[Прагматичките маркери, како што ги разбираме, не се поврзуваат исклучиво со дискурсот и текстуалните функции, туку тие се исто така сигнали во комуникацискиот акт, кои управуваат со имнтерпретацијата на соопштението од страна на адресатот. Терминот што го употребуваме, исто така може да се дефинира негативно: ако зборот или конструкцијата во исказот не придонесува во пропозиционалното значење, во односот кон вистинитоста на соопштението, тогаш ние ги сметаме за прагматички маркери.]

Фрејзер (Fraser 2009: 295, во Кусевска 2019: 10) ги дефинира прагматичките маркери како „free morphemes which are proposition-initial, signal a specific message either about or in addition to the basic message, and are classified as pragmatic markers by virtue of their semantic/pragmatic functions“ [слободни морфеми кои се на прво место во реченицата, сигнализираат определена порака за или како дополнување на основната порака, и се класифицирани како прагматички маркери врз основа на нивната семантичка/прагматичка функција]. Под поимот ‘прагматички маркер’ може да се опфатат различни функционални класи зборови и форми: “connectives, modal particles, pragmatic uses of modal adverbs, interjections, routines (*how are you*), feedback signals, vocatives, disjuncts (*frankly, fortunately*), pragmatic uses of conjunctions (*and, but*), approximators (*hedges*), reformulation markers” [сврзници, модални партикули, прагматички употребени модални прилози, извици, рутински изрази (*Како си*), повратни сигнали, вокативи, дисјункти (*искрено, за среќа*), прагматички употребени

сврзници (*и, но*), апроксиматори (ублажувачи), маркери за реформулација]. (Aijmer and Simon-Vandenberg 2011: 10, in Crible, 2018: 34).

При определувањето на *камо* како прагматички маркер, да се задржиме на констатациите: guiding the addressee's interpretation; if a word or a construction in an utterance does not contribute to the propositional, truth-functional content, then we consider it a pragmatic marker; free morphemes which are proposition-initial, signal a specific message either about or in addition to the basic message. Дали *камо* употребено во реченици од типот: *Камо да не ја срејќив онаа кобна ноќ! Камо сијќе да се како него!* ги исполнува овие услови за да го оквалификуваме како прагматички маркер? Точно е дека во овие примери *камо* управува со интерпретацијата на исказот. Ако глаголот *ујравува* го сфатиме во неговото основно, буквално значење, тоа е така. Глаголот *ујравува* не води до поимот за предикат, бидејќи предикатите се оние кои имаат способност за рекција (lat. rego, is, ere, gere, rectum – управува; води, раководи; владее (Grujić 1983: 228). Согласно со теоријата на полска семантичка синтакса *камо* се смета за предикат, и тоа од надреден вид, кој како свој аргумент импликува предикатско-аргументска структура. Значи, несомнено, *камо* управува со интерпретацијата на исказот, согласно со семантиката што ја донесува. Прагматиката се изнедрјува од рамките на семантиката. Таа не се занимава со основното значење на јазичните единици, туку се фокусира на нивното значење во даден контекст, со практичната димензија на јазикот, она што излегува од системското, односно се занимава со јазичната употреба. Значи, во случајов, треба да се фокусираме на тоа каква е функцијата на *камо* во интерпретацијата на исказот, а не само со неговата семантичка улога. *Камо* можеме да го сметаме како полифункционална јазична единица, и како такво да го анализираме од различни аспекти. Иако по потекло тоа е заменски збор, на исказот му дава модално значење, изразува, како што ќе видиме подолу при анализата, желба. Неговото значење е оптативно 'посакувам да...'. Кусевска (Kusevska 2019: 11), повикувајќи се на Бринтон (Brinton 1996) тврди дека прагматичките маркери се семантички празни и можат да бидат испуштени без да биде засегнато значењето на реченицата. Ако прагматичкиот маркер биде испуштен реченицата ќе биде граматички правилна, но ќе се смета за неприродна, непријатна, неповрзана, неучтива. Да ја провериме неопходноста на *камо* во приведените примери. *Камо*, како и неговото блискозначно *посакувам*, задолжително се јавуваат со *да*.⁷ Без да го дефинираме *да* во конструкциите од овој тип, не можеме да ја определиме ниту улогата на *камо*. Можни се две толкувања на *да* во овие конструкции: во првиот случај, можеме да го сметаме за партикула, која внесува оптативно значење; а во вториот случај можеме да го сметаме за синтаксички оператор, кој воведува реченица аргумент на надредениот предикат *камо*. Таква функција врши појавувајќи се и покрај предикатот *посакувам (да)*...

⁷ Освен во изразот *Камо среќа!*, кој го сметаме за семантички деривирана структура, која во себе го имплицира *да (Камо да е ѿаа среќа... да...)*.

Во науката за јазикот, *да* се разгледува и како оптаивна партикула. Тополињска (Тополињска 1995: 263) го споменува Шклифов (1979: 119) кој под насловот „Частии за пожелание“, во својата монографија за костурскиот говор ги приведува: *да, белким, билки, нака / нека, кешки* (покрај *белким, билки* и покрај *кешки* како појаснување стои значењето ‘се надевам’)⁸. Подведувањето на употребата на различниве партикули под оптаивно значење, ни дава за право и *да* во контекстите што ги анализираме да го сметаме за употребено со оптаивно значење, иако не е најинтензивно изразено како во примерите: *Да ѝи ѝи жиф домакино, да ѝи са живи дечинаѝа, да са здрави и живи, да векве* (во примери на благослови и клетви). При ваквото разбирање на *да*, партикулата *камо* „може да биде испуштена без да биде засегнато значењето на реченицата“, таа само ќе изгуби на интензитет на изразувањето на желбата: *Камо да не ја среѝнев онаа кобна ноќ! Камо сиѝе да се како него!*, кои може да се парафразираат *Да не ја среѝнев онаа кобна ноќ! Да се сиѝе како него!* Навистина, реченициве иако се граматички логични, звучат неприродно, непријатно, како нешто да им недостасува. *Да* како оптаивна партикула го разгледуваат и Мазон (Mazon 1936) и Лавров (Lavrov 1932), според Тополињска (1995: 264–265). Употребата на *да* во вакви конструкции Тополињска ја оквалификува како прагматички мотивирана.

Од друга страна, партикулата *да* можеме да ја сметаме за синтаксички оператор (сврзник), кој во конструкциите со *камо* ја воведува реченицата аргумент. Во тој случај тој е семантички празен, врши само синтаксичка функција, а целата семантичка тежина е на партикулата *камо*. Партикулата *камо* не би можела да се испушти без промена на значењето на реченицата. Меѓутоа, примерите *Да не ја среѝнев онаа кобна ноќ! Да се сиѝе како него!* сведочат за тоа дека *да* во овие случаи не е семантички празно, како што веќе утврдивме. На овој начин, ја потврдивме тезата дека (согласно со приложените дефиниции) *камо* е прагматички маркер. Секако, со ова не е исцрпена целата дефиниција за *камо* како прагматички маркер и за функциите на *да* во овој тип на конструкции, но за потребите на анализа од овој формат, сметаме дека тука треба да застанеме. На семантичката сложеност на *камо* и на неговата употреба ќе посветиме поголемо внимание понатаму во анализата.

Во рамките на прагматиката, се разгледува и она што во европската лингвистика (Прашката лингвистичка школа) се нарекува функционална реченична перспектива или актуелно расчленување на реченицата (Daneš 1974). Се работи всушност за анализа на воспоставувањето на комуникативна хиерархија во исказот. Во таа смисла е и разликувањето на тема (топик) и рема (фокус), стара и нова информација во еден контекст. Новата информација, ремата или фокусот во соопштението е всушност и она заради коешто се започнува исказот. Тоа е комуникативно најоптоварениот дел во исказот. *Камо* во нашите конструкции функционира единствено како рема. Иако е во позиција на почетокот на реченицата, позиција резервирана вообичаено за темата

⁸ Лексемите, а и примерите што ќе ги преземеме, ги приведуваме без знаците за акцент, кој не е предмет на наш интерес во анализата.

(старата информација), фокусот на соопштението е на него. Поставувањето на *камо* во позиција невообичаена за ремата е уште еден начин да се зголеми комуникативната тежина на кажаното. Во конструкциите со *камо*, комуникативната тежина е најмногу на *камо*, а потоа, како што тече исказот таа опаѓа. Како што опаѓа извичната интонација. Исказот без *камо* би изгубил на интензитет и на комуникативна вредност.⁹

5. Семантичка функција

Примерите за анализа ги користевме од корпусот примери на *Дигиталниот речник на македонскиот јазик* (во најголем дел од уметничката литература) и од јазикот на порталите, форумите и блоговите. Во Корпусот на Дигиталниот речник сретнавме малку примери со *камо*, повеќе со сврзникот *камоли*, но затоа во публицистичкиот стил, порталите, особено во насловите, сретнавме многу повеќе, што е и разбирливо, бидејќи употребата на оваа лексема му дава поголема ефективност, впечатливост на исказот, што е една од функциите на прагматичките маркери.

Примерите што ги анализиравме ни покажаа употреба на *камо* во две временски перспективи, со различни значења.

4.1. Камо како маркер за посакувани собитија во сегашноста

4.1.1. Реално остварливи

Семантичките карактеристики на дејствата на кои се однесува *камо* се: 'неостварено, посакувано, реално'. Комуникативно примарно во употребата на *камо* е изразувањето на желбата: 'желба (имам), посакувам'.

(1) *Камо ѝебе да ѝе имам.*¹⁰

(2) *Камо да се роди уиѝе еден Хиѝлер и да најрави ред на овие монѝируми.*¹¹

(3) *Камо да забораваме колку се ѝовредивме.*

*Камо да го враѝам времѝто. Не, камо да го соѝтрам инаеѝтоѝ... Камо да ги сменаат различниѝе каракѝтери, ѝогрешниѝе сфаќања, егоиѝичниѝе ѝоѝези.*¹²

⁹ Постојат и искази кои се состојат само од *камо*: *Камо...* Всушност, тоа *камо* се јавува како еден вид на завршна констатација на претходно изречениот исказ и го изразува жалењето, посакувањето, каењето (во зависност од контекстот). Пр. *Камо да не ѝиѝидев во клубѝи ѝаа вечер. Да не ја среѝивев. Камо...*

¹⁰ Наслов на поп-песна од Влатко Лозаноски (во текстот на песната се употребува можен начин, се споменува верување во чудо; тонот на целиот контекст е – посакување, реално остварливо).

¹¹ Примерот е пример за говор на омраза.

¹² Примерите се од прозен текст на Марија Лозаноска, на почетокот е *камо* во насловот на текстот; <http://pisatelkatakataodlozana.weebly.com/1050107210841086-10761072-1079107210731086108810721074108010841077-10821086108310821091-10891077-1087108610741088107710761080107410841077.html>

4.1.2. Реално неостварливи

Семантичките карактеристики на дејствата на кои се однесува *камо* се: 'неостварено, посакувано – во сегашноста, нереално'. Во значењето на партикулата *камо*, комуникативно примарно е не самото постоење на желбата, туку неоствареноста на желбата. Маркираноста со минатост го сигнализира иреалисот.

Примерите се реализирани со модалноста на иреалис, маркирана со суфикс за минато време кај глаголот.

(1) *И камо да можеше намесиџо џемнинаџа на шумайџа џред себе да ги види градскиџе свеџла, да сеџи дека е оџкружен со други човечки суџџесџва како него, намесиџо со блиски и далечни, секогаш невидливи сверки.*

(2) *Времево леџа... камо и јас да можев да леџнам со него.*

(3) *Камо да беше Заев десџоџ.*

(4) *Камо да имав џовеке време.*

(5) *Камо среќа јас да раководев со СЈО, ќе ги сџроведев реформџџе и усџавниџџе џромени без никаква мака!*

(6) *Камо сџџе да бевме како ова момче (видео). 28/01/2018.*

4.2. Камо во мината перспектива

4.2.1. За искажување на остварено, непосакувано дејство

Прагматичкиот маркер *камо* често е придружен со лексемата *среќа*, што покажува дека во примарното значење, *камо* придружува посакувано дејство. Поради тоа, во посочените примери, повлекува негација – остварено е непосакувано дејство. Минатоста е сигнализирана со соодветна морфема. Во примерите, глаголите се од свршен вид.

(1) *Камо среќа никаде да не ја џушџев.*

(2) *Камо среќа да не оџидев на сосџанокоџ.*

(3) *Камо да не ја среџнев онаа ноќ.*

(4) *Камо да не ме џрашаше за неа, ќе молчев и ќе се залажував дека не џосџои, ја нема...*

4.2.2. За искажување на неостварено, посакувано дејство ('камо да беше така, но не е...')

Семантички најбогата информација носи *камо* во оваа група примери (со мината перспектива 4.2.). Неговото значење е збогатено и со компонентата 'жалам и/или се каам'. Во комуникативната хиерархија, највисока вредност во значењето има компонентата 'жалам', а потоа компонентите 'остварено, непосакувано' или 'неостварено, посакувано дејство'.

(1) *И камо како децаџа да си џружевме мало џрсџе и да си речевме дека сме смир како џечен комџир. Да си џродолжевме со играџа како нишџо да не било. Но, џоа и беше џроблемоџ - нашеџо не го сфаќавме како игра.*

Нашејто беше сфајено сериозно. Како да сме јар јред веридба, како вереници јред свадба. Сериозна беше љубовта, сериозна беше кавгајта.

(2) Не, камо да го сојрев инаејот...

(3) Камо да ги сменев различније каракјери, јогрешније сфаќања, егосијичније јотези.

(4) Камо да осјавев насјрана само една јрегграјка од многуйе која ќе реши сѐ. Само да се гушневме и да зайомниме колку се сакавме.

(5) Камо да го намалев јовредувањето.

(6) Камо да ја намалев љубовта.¹³

5. Лексички корелации – тур. *кешки*

Во исти позиции со *камо* во разговорниот стил се употребува турцизмот *кешки*. Во турскиот јазик, лексемата *keşke* или *keşki* се смета за извик од персиско потекло, што доаѓа на почетокот на реченицата, изразува носталгија и каење во смисла 'како би било' (Türkçe Sözlük 2011: 1402). Пр. *Keşke buni bilseydim*. Камо среќа ова да го знаев. Кога ова би го знаел.¹⁴ Според Речникот на јурскиот јазик, изразот *кешки* е извик. Со оглед на тоа дека и во нашиот јазик, одредени именки (лексеми) добиваат, од прагматички односно комуникативен аспект вредност на извици, како на пр.: *Помош! Пожар!*, ваквото разгледување на *кешки* не може да ни биде туѓо. Во иста позиција би можел да дојде и наш извик: *Ех, ова да го знаев*.

Во Толковниот речник на македонскиот јазик (Т-Ш, том VI, 2014: 150) изразот *кешки* морфолошки е определен како партикула или модален збор. Во две негови значења, дадена е неговата употреба во конструкции што ги прикажавме и за *камо*: како показател односно маркер за посакувани настани во сегашноста и во конструкции со мината перспектива: 1. За изразување жалење, незадоволство што се случило нешто; камо да, поарно. *Кешки да дојдев*. 2. За потсилување на нешто пожелно што треба да се случи; само да. *Кешки да се договориме, јотоа лесна работта*.

Сепак, примерите со *кешки* што ги сретнавме во корпусот на примери на Дигиталниот решник на македонскиот јазик и особено во разговорниот јазик (употребен на социјалните мрежи и интернет порталите), покажуваат за нијанса поголема функционалност во употребата на оваа лексема од лексемата *камо*:

5.1. Со идна перспектива¹⁵

(1) *Кешки да се договориме, јотоа лесна работта*.

¹³ Примерите се од веќе споменатиот текст од Марија Лозаноска.

¹⁴ Преводот на значењето во Речникот, како и преводот на примерот е од Марија Леонтиќ.

¹⁵ Јазикот покажува и една философска димензија на сегашноста. Бидејќи сегашноста не е статична, секој момент изминува, а она што го посакуваме сега, не се ограничува на сега, туку речиси секогаш се однесува и на иднината, така и нашите примери сметаме дека искажуваат и една идна перспектива. Типична сегашност, сметаме дека имаме во примерот: *Кешки да е така – каму среќа да е така*.

(2) *А, бре кешки за йлаќање нека е, колај работија! — рекоа деверитије и фрлија љо еден грсиј сийџи љари љреку дуйкаџа.*

(3) *Море, кешки нека дојде до бакнување рака, бег, џа исџерисџемес ќе бакне.*

(4) *„Ајде, ајде, невешче. Та кешки џааа клейџа нека биде. Сѐ ќе џомине со здравје.*

(5) *А бре кешки џи да ме бесиш, џоко јас би рекол никој никого да не беси.*¹⁶

5.2. Со мината перспектива

(1) *Кешки да дојдев.*

(2) *Кешке со џушка да бев убиен, мајче, и џаамо да бев умрен, во нашиџе гробиџија да бев закоџан, за џи, мајко да ми идеш на гробџи да ми џалиш свеќа и да ми раздаваш задужбина!*

(3) *Кешки да осџанев и јас џаау, немаше да се случи џааа несреќа.*

5.3. Со дополнително, модално значење

(1) *@edenscoek Требеше да му најџиџиш „Ти кешки оди, другоџо ние ќе го средиме“*

(2) *Кешки вие најраџије го. Да дочекам да го видам ама не верувам џраво да џи кажам.*

Во трите употреби, *кешки* искажува посакувано дејство. Во зависност од временскиот контекст (временската перспектива), во комуникативната (прагматичка) хиерархија различни аспекти од неговата семантичка вредност доаѓаат до израз: ако е сместено во минат контекст, акцентот е на тоа дека дејството е неосстварено и поради тоа се изразува жалење, а ако временската перспектива е идна, акцентот е на посакуваноста на дејството. Во последните примери, друг аспект од полисемичноста на оваа партикула доаѓа до израз (и тој е од комуникативен аспект во преден план), а тоа е дека, иако е посакувано дејството, од страна на говорителот е проценето како тешко остварливо (што е и јазично експлицирано во последниот пример). Семантички најкомплексна е употребата на *кешки* во последната група примери, а наједноставна, употребата на *кешки* во идна перспектива.

Како што може да се види од примерите, *кешки* е послободно и во однос на синтаксичките конструкции кои ги имплицира (според теоријата на полската семантичка синтакса). Се јавува не само покрај партикулата *да*, туку и покрај *нека*, но интересно е тоа што може да се јави и со императивни конструкции.

6. Заклучок

Лексемата *камо* ја оквалификувавме како партикула, прагматички маркер и како лексема што може да се употребува со различни степени на семантичка сложеност, во зависност од комуникативните потреби на исказот на

¹⁶ Во последниве два примери како да имаме и еден посебен тип на модалност, едно измирување, прифаќање на ситуацијата (несакана), кое сепак, донесува и искра за друга можност, едно 'но...'.

говорителот. Нејзината употреба се движи од наједноставното значење ‘посакувам’, кое понатаму се усложнува со значењето ‘она што го посакувам е неостварливо’ до ‘жалам (поради тоа што она што го посакувам е неостварено’). Во слични позиции се употребува и турцизмот *кешки*. Оваа лексема покажува поголема синтаксичка слобода од *камо* (кое се јавува само со партикулата *да*), имено ја среќаваме и со партикулата *нека* и со императивни конструкции; во однос на семантиката изразува и едно значење кое не го сретнавме кај *камо*: ‘неверување во остварливоста на дејството’. Интересно е тоа што ова значење го изделивме кај примерите со императивни конструкции. Секако, една компаративна студија за употребата на *камо* во словенските јазици и употребата на *кешки* во турскиот јазик би можела да донесе интересни сознанија, меѓу другото и за тоа како се развивале овие, да ги наречеме метафорични употреби на заменскиот прилог за правец *камо*.

Summary

The lexeme *kamo* we qualified as a particle, a pragmatic marker and as a lexeme that can be used with varying degrees of semantic complexity, depending on the communicative needs of the speaker's statement. Its use ranges from the simplest meaning ‘I wish’, which is further compounded by the meaning of the ‘what I wish is elusive’ to ‘regret (because what I wish is unfulfilled)’.

Литература

- Аризанковска, Лидија 2007: *Од семантикајта и синтаксиката на дел од словенечкиот и македонскиот партикули*, Универзитет Св. „Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје, Скопје.
- Бојковска Стојка и др. 2008: *Општа грамика на македонскиот јазик*, Просветно дело, Скопје.
- Георгиев Владимир Иванов и др. 1979: *Български етимологичен речник И-Крепя*. Издателство на БАН, София.
- Конески, Блаже 1982: *Грамика на македонскиот литературен јазик*, Култура, Скопје.
- Николовска, Виолета 2011: „Полската семантичка синтакса“. *Прилози на МАНУ XXXVI* 1-2. МАНУ, Скопје, 235-254.
- Толковен речник на македонскиот јазик* 3 - К, том II и Т - Ш, том VI, 2005, 2014, Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопје.
- Тополинска, Зузана 1995: *Македонскиот дијалект во Егејска Македонија*, Синтакса, I дел, МАНУ., Скопје.
- Тополинска, Зузана 1997: *Македонскиот дијалект во Егејска Македонија*, Синтакса, II дел, МАНУ, Скопје.
- Шклифов, Благој 1979: *Долно-Преспанскиот говор*. София.

- Aijmer, Karin and Simon-Vandenberg, Anne-Marie (eds.) 2006: *Pragmatic Markers in Contrast*. Oxford/Amsterdam: Elsevier Ltd.
- Breznik, Anton 1934: *Slovenska slovnica za srednje šole*. Ljubljana.
- Brinton, Laurel J. 1996: *Pragmatic Markers in English*, Mouton de Gruyter, Berlin.
- Crible, Ludivine 2018: *Discourse Markers and (Dis)fluency*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia.
- Daneš, František (ed.) 1974: *Papers on Functional Sentence Perspective*, Publishing House of The Czechoslovak Academy of Sciences, Prague, Mouton, The Hague, Paris: Academia.
- Fraser, Bruce 2009: "An account of discourse markers", *International Review of Pragmatics* 1, 293– 320.
- Grochowski, Maciej i dr. 1984: *Gramatyka współczesnego języka polskiego – Składnia*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Grujić, Branislav 1983: *Latinsko – srpskohrvatski rečnik*, Obod, Cetinje.
- Kusevska, Marija 2019: "Research of Pragmatic Markers: Domains and Approaches", *Journal of Contemporary Philology*, Vol 2, No 1, 7-23.
- Lavrov, Petr A. , Polívka Jiří (vyd.) 1932: *Lidové povídky jihomakedonské z rukopisů S. Verkovičových*. Praha.
- Mazon, André 1936: *Documents, contes et chansons slaves de l'Albanie du Sud*, II, Pièces Complementaires. Paris.
- Sévigny, Alexandre 2010: „Kamo, an attitudinal pragmatic marker of Macedonian“. In: *South Slavic Discourse Particles* eds.: Mirjana N. Dedaić, Mirjana Mišković-Luković, John Benjamins Publishing Company, Vol. 197, Amsterdam / Philadelphia, 45-65.
- Skok, Petar 1972: *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika II K – poni*^l, JAZU, Zagreb.
- Smolej, Mojca 2000: Členki v besedilu in za besedilo (lektorsko srečanje, junij 2000; referat) Filozofska fakulteta, Ljubljana.
- Akalın, Halûk Şukru. et al. 2011: *TürkçeSözlük*, TürkDilKurumu, Ankara.

Електронски извори:

- Дигитален речник на македонскиот јазик. <http://www.makedonski.info/>
- All about Linguistics. <http://all-about-linguistics.group.shef.ac.uk/branches-of-linguistics/pragmatics/what-is-pragmatics/> (преземено на 12. 04. 2019)
- Britannika. <https://www.britannica.com/science/pragmatics> (преземено на 12. 04. 2019)
- Лозаноска, М. *Камо да заборавиме колку се љовредивме*. <http://pisatelkataodlozana.weebly.com/1050107210841086-10761072-1079107210731086108810721074108010841077-10821086108310821091-10891077-1087108610741088107710761080107410841077.html> (преземено на 04. 04. 2019).

